

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ EDEBİYAT FAKÜLTESİ
TARİH ARAŞTIRMA MERKEZİ

Prof. Dr.
BEKİR KÜTÜKOĞLU'NA
A R M A Ğ A N

AYRI BASIM

EDEBİYAT FAKÜLTESİ BASIMEVİ
İSTANBUL 1991

II. MAHMUD'UN MEMLEKET GEZİLERİ

Abdülkadir ÖZCAN

Osmanlı tarihinin en buhranlı döneminde cülûs eden, çözümlenmesi gerekli pek çok problemle karşı karşıya bulunan II. Mahmud'un saltanatı zamanı (1808-1839) büyük ve önemli değişikliklerin yapıldığı bir devirdir. Özellikle merkez teşkilâtında yapılan değişikliklere paralel olarak gerçekleştirilen kılık kıyafet inkılâbı Sultan II. Mahmud'un sosyal faaliyetlerindedir. Sultan ile tebea arasında bir şart statüsündeki Tanzimat Fermanı'nın gerçek hazırlayıcısının da bu padişah olduğu malûmdur. Bunun belirtilerini 1839'dan önce çıkan hatt-ı humâyunlarda bulmak mümkündür.

Sultan Mahmud'un Gülhane Hatt-ı Humâyûnu'nun ilânından önce her sınıftan halkı buna hazırlamak için gerçekleştirdiği bir başka faaliyet, çıktığı memleket gezileridir. Bu çalışmada, değil monografik eserlerde, genel Osmanlı tarihlerinde bile temas edilmemiş bu konu ele alınmak ve bazı sonuçlara varılmak istenmiştir. Evet, pek çok yeniliğin ortaya çıktığı, adeta bir «ilkler dönemi» olan II. Mahmud zamanı, yine irsen tahta çıkmış bir hükümdarın ilk defa halkla doğrudan temasa geçtiği, bir başka deyişle kamu-oyu oluşturmak için yurt gezilerine çıktığı bir dönemdir. Başlıca kaynaklarımızdan *Âyâtü'l-hayr*'daki ifadesiyle Sultan Mahmud bu davranışıyla «Hulefâ-yı Râşidîn»e uymuş, yani Asr-ı Saâdet denilen Dört Halife Devri halifelerinin, özellikle Hz. Ömer'in, tebeasının yaşayışını yerinde görmek için sık sık dolaşmaları gibi memleket gezilerine çıkmıştır. O zamana kadar gelen tarihiyle 500 yılı aşkın bir sürede hiç bir Osmanlı padişahı sefer veya av amacı dışında, yönettiği halkıyla doğrudan görüşmek için yurt seyahatine çıkmamıştır¹. İlk memleket gezisine çıkan Osmanlı padişahı II. Mahmud'dur.

1 Merkezî teşkilâtın henüz oturmadığı ve Divân-ı Humâyûn'a bizzat başkanlık yapan kuruluş devri padişahlarının, açmış oldukları imarethanelerde

Halkla doğrudan temas, yani tebeasının yaşayışını bizzat görmek için politik ve sosyal bakımdan önemli olan bu gezilerle ilgili olarak elimizde orijinal kaynaklar vardır. Devrin vak'anüvisi Sahhaflar Şeyhizâde Mehmed Esad Efendi padişahın maiyyetinde bu gezilerin bazısına katılmış, gün gün hatta saat saat gözlem ve intibalarını kaleme almıştır. Esad Efendi, 1831'de yapılan Çanakkale Boğazı ve Edirne seyahati intibalarını *Sefernâme-i hayr*; 1837'de gerçekleştirilen Rumeli seyahati intibalarını da *Âyâtü'l-hayr* adlı eserlerinde toplamıştır². Rumeli gezisiyle ilgili olarak yine padişahın maiyyetinde bulunan Prusyalı subay Helmut von Moltke'nin de ilginç gezi notları vardır³. Sultan II. Mahmud 1830-1839 yılları arasında müteaddid tarihlerde beş defa yurt gezisine çıkmıştır. Bunların ilki Ocak 1830'da Tekirdağ'a; ikincisi 1831 Haziranında Çanakkale Boğazı ve Edirne'ye; üçüncüsü Gemlik ve İzmit'e; dördüncüsü doğrudan İzmit'e; beşincisi ise Rumeli'nin bazı merkezlerine olmuştur. Aşağıda kronolojik olarak bu gezilerden bahsedilecektir.

1 — TEKİRDAĞI GEZİSİ

İlk seyahat İstanbul civarına olmuştur. 3 Şaban 1245 (28 Ocak 1830) tarihinde Çekmeceler ve civarını dolaşmak için vapurla doğruca Tekirdağ'na giden Sultan Mahmud, burada, Şumnu'ya iletilmek üzere İstanbul'dan gönderilen, fakat Tekirdağ iskelesinde bekletilen mühimmatın bir an evvel sevkini sağlamıştır. Bu arada sevk işinde kusur ve ihmali görülen silâhşör ağa, dirliği elinden alınmak

halka yemek dağıtmaları (Orhan Bey gibi), Divan'da şikâyet dinlemeleri (Yıldırım Bayezid gibi) hariç tutulursa, Osmanlı padişahlarının halka görünmeleri hemen sadece «cuma selâmı»na inhisar eder. Alayla, cuma namazının kılınacağı camiye giden padişahın yüzünü halk ancak bu şekilde görme fırsatı bulurdu. Ayrıca klâsik dönemde padişahların tebdil gezerek tebeasının yaşayışını bizzat görmeleri de âdetti. Genellikle sadece İstanbul veya bazan Edirne halkına görünmeye münhasır cuma selâmlıkları ile tebdil dolaşmalar konumuz dışıdır.

2 Her iki eserin adı ebced hesabıyla Hicri gezi tarihlerine tevafuk etmektedir. Bu seyahatnamelerden ikincisinin hulâsası *Takvîm-i Vekayi*, sayı 49 (25 Rebîülevvel 1253)'de bulunmaktadır.

3 *Moltke'nin Türkiye Mektupları*, çeviren: Hayrullah Örs, İstanbul 1969, s. 95-108.

suretiyle cezalandırılmıştır. Bir gece Tekirdağı'nda kalan padişah halka ihsanlarda bulunmuştur. Ertesi gün vapura kömür yerine odun alınarak dönüş için yola çıkılmış, ancak deniz çok dalgalı olduğundan, vapura bağlı olan tebdil ve bostancıbaşı kayıkları ile padişahın murassa şemsiyesi denize düşmüştür. Bu şekilde güçlükle Silivri kıyılarına varılabilmiş, yedi kulaç (yaklaşık 14 metre kadar) derinlikteki suya demir atılarak orada sabahlanmış, ertesi cuma günü saat dörtte İstanbul'a varılabilmektedir⁴.

2 — ÇANAKKALE BOĞAZI ve EDİRNE GEZİSİ⁵

Sultan Mahmud'un 22 Zilhicce 1246 (3 Haziran 1831)'da çıktığı ikinci yurt içi seyahatidir. 33 gün süren bu gezi boyunca padişah önce Gelibolu'ya uğramıştır. Burada XV. yüzyılın ünlü ediplerinden olup *Muhammedîyye* müellifi Yazıcıoğlu Mehmed ve kardeşi *Envârî'l-âşkîn* müellifi Ahmed Bîcan'ın türbelerini ziyaret etmiş, maiyyetindeki müezzine Kur'an okutmuş, türbedar ve fukaraya ihsanlarda bulunmuştur. Sonra Gelibolu sahrasına geçen padişah Bolayır'daki Rumeli Fatih Gazi Süleyman Paşa'nın mezarını ziyaret etmiştir. Burada Süleyman Paşa'nın sandukasındaki, Enderun ağalarının giydikleri telli takkeye benzer serpuşu «nesl-i necîb-i Âl-i Osman'a etbâ kisvesi revâ değildir» diyerek kaldırtmıştır. Gelibolu'da tamire muhtaç cami, mescid, mektep, çeşme ve su yollarının onarımını emreden Sultan Mahmud mahalle imam ve muhtarlarıyla, papazlar ve hahamları vasıtasıyla defter olunan ve «mîl-i selâse» denilen müslüman, hristiyan ve musevîlere, müslümanların her birine 51'er, diğerlerine 31'er kuruş olmak üzere paralar ihsan etmiştir. Bu arada Gelibolu'ya gelen Midilli Muhafızı Kulaksızzâde Mustafa Ağa'ya sırmalı kukuleta giydirilmiştir. Sultan Mahmud Gelibolu'da Mevlevihane'yi de ziyaret etmiş ve başta, yanından hiç ayırmadığı müezzinbaşısı Hammamîzade İsmail Dede Efendi olmak üzere, Suyolcuzâde Salih Efendi, İsmail Ağa, Müezzin Abdi Efendi vs. gibi devrin ünlü musikişinaslarına âyin ve sema icra ettirmiştir. Gelibolu'dan ayrılmadan

4 Ahmed Lütü Efendi, *Tarih*, İstanbul 1291, II, 61-62.

5 *Sefernâme-i hayr*, İstanbul Arkeoloji Müzeleri Kütüphanesi, Recâizâde Ekrem Bey Kitapları, nr. 157; Lütü, *Tarih*, İstanbul 1292, III, 162.

önce belde ileri gelenlerini, rahipleri ve hahamı huzûruna kabul ile hil'atler ihсан etmiştir. Burada son geceyi gemide geçiren padişah, gemicilerin zeytin salatasını Kal'a-i Sultaniye Muhafızı Salih Paşa'nın mükellef ziyafetine tercih etmiştir.

Ertesi günü, o zamanlar Kal'a-i Sultaniye denilen günümüz Çanakkale'sine gidilmiştir. Burada eski Boğaz muhafızlarından Hacı Mustafa Bey'in konağına giden padişahı, yolun sağında ve solunda dizilmiş halk sevgi gösterileriyle karşılaşmıştır. Aynı gün civardaki Çınarlık denilen yerde de dolaşan Sultan Mahmud Çanakkale'de bir hafta kalmaya karar vermiştir. Bu arada Kilibahır (Kilitbahir) kalesini gezmiş, top talimlerini seyretmiştir. Özellikle dörder kantar⁶ dane (gülle) atan ve 36 vakıyye⁷ barutla atılan Küpeli ve Baba Haydar adlı büyük toplara ilgi gösteren padişah topçuların bazı hatalarını düzeltmiş ve daha düzgün atışlar yapılmasını sağlamıştır. Sonra kale zabitlerine, imamlara, topçubaşı vs. ye hil'atler giydirilmiş, atıyyeler verilmiş, ayrıca kale neferleri ile sur dahil ve haricindeki halk sevindirilmiştir. Bu arada Bozcaada ve Çanakkale'de bulunan bazı mahkûm ve sürgünler affedilmiştir. Çanakkale'ye gelişlerinin üçüncü günü Seddülbahir kalesine geçen padişah dizdar köşküne giderek topları incelemiş, atışlar yaptırmış, böylece sanki görevlileri imtihana tabi tutmuştur. Daha sonra Kumkale'ye geçmiş, aynı incelemeleri burada da yapmış, müslüman ve gayrı müslim herkesi sevindirmiştir. Her gittiği yerde top atışlarıyla selâmlanan Sultan Mahmud Kumkale'den Bozcaada'ya geçmiş ve ada halkının coşkun tezahüratıyla karşılanmıştır. Bozcaada kalesinin dizdar köşkünde bir buçuk saat kadar dinlenmiş, resmî gayrı resmî herkesi sevindirmiş ve Çanakkale'ye dönmüştür. Ertesi günü maiyetiyle Rumeli yakasındaki Maydos adlı reâya köyüne (bugünkü Eceâbâd) gitmiş, bir süre kocabaşı menzilinde dinlendikten sonra köyü ve tabyaları dolaşmış, halka hediyeler vermiştir. Na'ra-burnu civarındaki tekkede gömülü bir babayı da ziyaret etmiş, Kur'an okutmuş, sadakalar dağıtmış ve ardından civardaki ovada ok atışları yapmıştır.

6 Bir kantar 44 okka, yani 54,444 kg.dır.

7 Kıyye de denilen eski bir ağırlık ölçüsü olup, bir vakıyye 400 dirheme tekabül ederdi.

Gittiği yerlerde devlet işlerini ihmal etmeyen Sultan Mahmud, zaman zaman İstanbul'dan gelen telhisleri de inceleyip gerekli emirleri vermekten geri durmamıştır.

Çanakkale'deki saray önünde nevbet çaldırarak halka dinletirmesi ise, mehteri kaldırıp bandoyu kurduran bu padişahın bir başka ilginç yanıdır. Çanakkale'den ayrılmadan önce nâib, müftü, ulema ile Kilitbahir ileri gelenlerini topluca kabul etmiş, hil'atler giydirerek gönüllerini almıştır.

Sultan II. Mahmud'un cuma namazlarına çıkışı da halka mesaj vermenin bir başka yolu olmuştur. Başında saltanata mahsus sorguçlu ve mücevherli fesi, üstünde yaldızlı harvanisi ve altında ise sırmalı setre pantolonuyla şehrin en kalabalık caddesinden, çarşı içinden cuma selâmlığına giden padişah, yaptığı kıyafet inkılâbıyla âdetâ halkına örnek olmak istemiştir.

Daha sonra vapurla Gelibolu'ya dönen padişah, ertesi günü mükârî beygirleri, araba ve develerle Edirne'ye hareket etmiştir. Bolayır, Orşa, Kadıköyü ve Kovan üzerinden Keşan'a ulaşan Sultan Mahmud her uğradığı yerde nâib, imam, hatip, voyvoda, a'yan ve öteki kasaba ileri gelenlerine, müslüman olsun zimmi olsun bütün fakirlere teker teker hediye ve bahşişler vermiş, vakit olmadığından paraları güvenilir birine teslim ettirmiştir. Keşan'da müslüman ve reâyâ tarafından coşkun tezahüratla karşılanmış ve her yerdeki mutad ihsanlarını burada da yapmıştır. Daha sonra Cısr-i Ergene'ye gelinmiş, burada II. Murad'ın yaptırdığı cami ve köprü gezilmiş, gerek cami'in, gerekse yaya, atlı ve araba yollarının tamiri için icab eden emirler verilmiştir. Ertesi günü Kara Kasım Çiftliği'ne, ve Solak-Çeşmesi'ne gelinmiş, burada gecelenmiş ve 11 Muharrem 1247 (22 Haziran 1831) çarşamba günü, yollara dizilmiş halkın sevgi ve bağlılık gösterileriyle Edirne'ye varılmıştır. Edirne Kadısı Şumulu Seyyid Ahmed Efendi, müderrisler, ulema, meşâyih ve öteki ileri gelenler padişahı karşılayanlar arasındaydı. Güzergâhın sağında hocalarıyla mektep çocukları, solunda saygı elbiseleriyle mileli selâse rahipleri, haham ve yakovaları çocuklarıyla birlikte dizilmişlerdi. Yeni kıyafetiyle ve kalabalık maiyetiyle yolun ortasından ilerleyen Sultan Mahmud herkesi selâmlayarak doğruca Silâhdar Raşid Efendi'nin Selimiye civarındaki konağına gitmiştir. Bu sırada Edirne tophanesinden top atışları yapılmıştır. Padişahın Edirne zi-

yareti hepsinden gösterişli olmuş, gece bile sokaklar dolup taşmış, Esad Efendi'nin kaydına göre özellikle kadınlar padişahı görmek için eşlerini evlerinde oturtmamışlardır. Müslüman halkın «aleyke avnullah» şeklindeki alkışları, mil-i selâse din adamlarının ve çocuklarının kendi dillerinde yaptıkları dualar her yeri inletmiştir. Edirne ziyaretinin geniş tasvirlerini *Sefernâme-i hayr*'da okumak mümkündür.

Edirne'ye gelişinin ertesi günü Sultan Mahmud kendi yaptırdığı Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye kışlasına gitmiş, kışlanın her yerini bu arada camiini dolaşmış, asker taburlarının arasında yürümüş, elbiselerine varıncaya kadar neferlerle ilgilenmiş ve yoklama defterlerini incelemiştir. Buradan hastahaneye geçmiş, tabipler ve hastaların meseleleriyle alâkadar olmak üzere maiyetindeki Abdülhak Molla'yı görevlendirmiştir. Bu arada Eski Saray'a uğrayan padişah oradan ikametgâhına dönmüştür. Gezilerinin sırf hayır eserleri yaptırmak ve sıkıntıları gidermek amacına yönelik olduğunu sık sık dile getiren Mahmud, Meriç üzerinde olup yıkılmış bulunan büyük köprü'nün yeniden yapılmasını emretmiş ve keşfi için hemen bir emin görevlendirmiştir. Cuma namazını Selimiye camiinde kılmış, namazdan sonra İsmail Dede Efendi'ye na'atlar ve tasliyeler okutmuş, bu arada cami görevlilerini sevindirmiştir. Daha sonra Edirne'nin bahçelerinden olup Meriç ile Tunca'nın birleştiği yerdeki Hüseyin Paşa Çiftliği'ne giden padişah akşam yemeğini orada yemiş ve neveti orada icra ettirmiştir. Ardından Tunca kenarındaki Baş Fakih Dağdevirenzâde Kadri Bey'in çiftliğine gidilmiştir. Gittiği her yerde bol bol ihsanlarda bulunan padişah özellikle Hüseyin Paşa Çiftliği'nde gösteriler yapan canbaz ve orta oyuncularını ödüllendirmiştir.

Daha önce Askerî hastahaneyi denetlemekle görevlendirilen Abdülhak Efendi, ehil olmayan hekimlerin işine son vermiş, eksik malzemeyi tamamlamış ve hastahaneyi düzene sokmuştur. Binanın tamire ihtiyacı olduğundan onarımı emredilmiştir. Tebdilen Edirne'nin ünlü Ali Paşa Çarşısı'nı da ziyaret eden Sultan Mahmud, ket-huda dükkânından halkın alış-verişini seyretmiştir. Edirne'den ayrılmadan önce her yerde yaptığı gibi şehir ileri gelenlerini saraya davet etmiş, sof feraceler, çukalar, sırmalı âlâ kukuletalar ve harvanîler giydirmiş, hediye ve bahşişler vermiştir. Her yerde olduğu

gibi burada da gayrı müslimleri ihmâl etmemiş, Rum, Ermeni rahiplerine, yahudi hahamına siyah renkli binişler, yani ulemaya mahsus üst elbiseleri giydirmiş, çocuklarına hediyeler vermiştir. Keza fukara tebea defter olunarak teker teker bahşış ve hediyelerle sevindirilmiştir. Yine tebdilen Gazi Murad'ın kurduğu mevlevîhaneye giderek şeyhi Abdi Dede'yi ziyaret eden padişah öğle namazını burada kılmış, ardından Gelibolu mevlevîhanesinde olduğu gibi, maiyetindeki musikîşinas ve müezzinlere âyinler icra ettirmiştir. Buradan Gülşenîhaneye geçilmiş, türbesi ziyaret edilmiş ve Mısır'da medfun İbrahim Gülşenî anılmıştır. Bu arada Edirne'de sikke kestirilmiş ve dağıtılmıştır. Edirne'de son cuma namazı Üç Şerefeli Camii'nde kılındıktan sonra İstanbul'a dönüş için hazırlıklara başlanmış, bu arada İstanbul'dan gelen telhisler cevaplandırılmıştır.

Top atışları ve her sınıf milletten halkın coşkun tezahüratları arasında yola çıkan Sultan Mahmud Sazlıdere'de dinlenmiş, Havza (Havass-ı Mahmud Paşa), Babayatik (Babaeski), Burgos (Lüleburgaz), Karışdırın, Çorlu, Silivri ve Ayastefanos (Yeşilköy) üzerinden İstanbul'a dönmüştür. Böylece 33 gün süren Gelibolu, Çanakkale, Trakya, Edirne gezisi 24 Muharrem 1247 (5 Temmuz 1831) salı günü sona ermiştir. Tabii gerek dinlenmek gerekse geceleme için varılan her menzilde kasaba ileri gelenlerine ve halka hediyeler verilmiştir. Babaeski'de Sokullu Mehmed Paşa Camii'ni ziyaret eden padişah, çeşme ve mektebinin; kezâ Silivri'deki harap camiin tamirini de emretmiştir. Ayrıca yollarda hâlâ ekinleri biçilmemiş tarlaların bulunduğunu görünce, hemen orakçı sevkedilmesini emretmiş ve «reâyânın hallerinin intizamının her şeyden önemli olduğunu» ifade etmiştir. Bu arada padişahın, Edirne çiftçisine nakdî yardımda bulunduğu da belirtilmelidir⁸.

İstanbul'da Serasker Hüsrev Paşa, şeyhülislâm, kazaskerler, yüksek rütbeli kadılar vs. tarafından karşılanan Sultan Mahmud top atışları ve Yenikapı'da Ermeni, Kumkapı'da Rum, Ahırkapı'da Yahudi, Kabataş'ta ise Katolik halkın tezahüratı arasında Çırağan sahil sarayına gitmiştir. Bu arada Yedikule'den Sarayburnu'na, Kadıköy'den de Beylerbeyi'ne kadar nizamiye askerlerinin dizildiği ve saygı duruşunda buldukları da hatırlatılmalıdır. Ayrıca yine belir-

tilmelidir ki, her gittiği yerde yaptığı ihsan ve nakdî yardımlardan İstanbulluları da mahrum etmeyen padişah, müslüman ve gayrı müslim çocuklarına atıyyeler vermiştir. Müslüman mekteplerine 50 000, Rum mekteplerine 20 000, Ermeni ve Yahudi mekteplerine 7500'er, Katolik milletin muallim, kalfa ve öğrencilerine ise 5000 kuruş maddî yardımlarda bulunmuştur.

3 — GEMLİK ve İZMİT GEZİSİ

Sultan Mahmud üçüncü memleket gezisini Gemlik ve İzmit'e yapmıştır. 21 Rebülâhır 1249 (7 Eylül 1833) cuma günü Hâfızrahman adlı savaş gemisiyle önce Yeşilköy'de talimle meşgul Asâkir-i Mansûre birliklerini teftiş eden padişah, geceyi orada geçirmiş ve ertesi gün tekrar Beşiktaş sahilsarayına dönmüştür. Bu Ayastefanos gezisi Gemlik-İzmit seyahatinin başlangıcı olarak kabul edilebilir. Sultan Mahmud'un bu seyahatten gayesi oralardaki tersanelerde yapılmakta olan kalyon ve firkateynleri görmektir. Tabî bu arada halkın dertlerini dinleyecek, tebasının yaşayışını yerinde bizzat görmüş olacaktır.

9 Eylül 1833 pazar günü Yeşilköy'den Şerefresan adlı gemiyle yola çıkan padişah, saat 11 sıralarında Gemlik'e varmıştır. Ertesi günü tersaneye gitmiş ve incelemelerde bulunmuştur. Geçtiği yerlerde yollarda halkın sevgi ve bağlılık gösterileriyle karşılaşan Sultan Mahmud Dergâh-ı âlî kapıcıbaşlarından Celâleddin Ağa'nın evinde dinlenmiş; Bursa mütesellimine, kadısına, Mudanya voyvodasına, kalyon mimar ve mühendislerine, işçilerine ve bütün fukaraya ihsanlarda bulunmuştur.

11 Eylül salı günü vapurla İzmit'e hareket etmiş ve geceyi İzmit mütesellimi olup aynı zamanda firkateyn ve kereste nâzırı olan Şükrü Bey'in sahilsarayında geçirmiştir. Ertesi günü İzmit tersanesini dolaşan ve incelemelerde bulunan padişah Asâkir-i Mansûre mirlivalarından İskender Paşa kumandasındaki askerî birlikleri teftiş etmiş ve her birine ihsanlarda bulunmuştur. Aynı gün, inşa halindeki Feshane'yi ziyaret etmiş ve 13 Eylül 1833 perşembe günü İstanbul'a dönmüştür. Sultan Mahmud'un bu Gemlik-İzmit seyahati bir hafta sürmüştür⁹.

9 *Takvîm-i Vekayi*, sene 1249, sayı 67.

4 — İKİNCİ İZMİT GEZİSİ¹⁰

Sultan Mahmud'un dördüncü seyahati doğrudan İzmit'e ve kara yoluyla olmuştur. Kaptanıderya Ahmed Fevzi Paşa'nın yaptırdığı kalyonun denize indirilmesi ve yeni yapılan cami'in açılması için yapılan davet üzerine 11 Şaban 1252 (21 Kasım 1836) pazar günü Üsküdar'dan özel faytonuyla¹¹ yola çıkan padişahın maiyetinde, fakat ayrı faytonda şehzadeleri Abdülmecid ve Abdülaziz efendiler de bulunuyordu. Kurena ve bazı devlet ricalinin de bulunduğu kabile iki saatte Kartal'a varmış, burada akşam yemeği yenmiştir. Saat 19.30'da tekrar yola çıkılmış, 22'de Gebze'ye varılmış, padişah burada halkın, özellikle fukaranın durumlarıyla yakından ilgilenmiştir. Gece yarısı Tavşancıl'a varılmış ve burada kalınmıştır. Ertesi günü sabah namazından sonra tekrar yola çıkılmış ve saat 05'e doğru İzmit'e bir saat uzaklıktaki Soğucak'a gelinmiş, padişahı İzmit Mütesellimi Osman Bey, Kocaeli sancağı Asâkir-i hâssa redifi miralayı Hasan Bey, Bursa Miralayı Hüseyin Bey karşılamışlardır. İzmit kadısı ve ileri gelenleri ile iki bölük hâssa redif askeri, bando ve bir bölük süvari, Türk ve azınlık mekteplerinin öğrencileri İzmit dışında padişahı karşılayanlar arasındaydı.

Sultan Mahmud şehre «padişahım çok yaşa» alkışları ve 21 pâre top atışlarıyla girmiş, o gün ve geceyi istirahatle geçirmiştir. 30 Kasım salı günü Sultan Orhan Camii'ne gitmiş ve bu civardaki Nakşî şeyhi Ahmed Ârifi Efendi'nin türbesini ziyaret etmiştir. Sonra da Kaptanıderya Ahmed Fevzi Paşa'nın yaptırdığı cami'i ibadete açan padişah, mabedin adını bânisinin ismine izafetle «Fevziye» koymuş ve maddî yardımda bulunmuştur. Daha sonra denize indirilecek kalyonu dolaşan padişah, indirim işini cuma gününe bıraktırmış ve İstanbul'dan damatları serasker paşaları, hademe-i hâssayı, birinci ve

10 *Takvîm-i Vekayi*, sene 1252, sayı 140; Lütfi, *Tarih*, İstanbul 1302, V, 63-64.

11 Fayton denilen Avrupaî yaylı arabalar yeni çıkmış olup önceleri padişahıtan başka hiçbir devlet adamı binemezdi. Sultan Mahmud uzak yerlere giderken, maiyyetinin binmesine de izin vermiştir. Teşrifat kaidelerine göre Birinci ve İkinci rütbeli devlet ricali dörder, gerekirse bazan ikişer; Üçüncü rütbeliler ikişer beygirli faytona binebilirlerdi. Kazaskerler ile İkinci ve Üçüncü rütbeye muâdil İstanbul ve Mekke payelilerinin de faytona binmelerine müsaade edilmişti (Lütfi, *Tarih*, V, 64).

ikinci imamları İzmit'e davet etmiştir. 1 Aralık çarşamba günü bu zevatla Kiraz'daki Fes dikimhanesini dolaşmıştır.

Kalyon, cuma selâmlığından sonra Halvetî postnişini Himmetzade Abdülhay Efendi'nin duasını müteakip denize indirilmiş, bu vesile ile İzmit mütesellimine, kadısına, bazı tarikat şeyhlerine, karabaş, papaz, hahambaşı ve kocabaşılara kaftanlar giydirilmiştir. İzmit Kadısı Said Efendi bu vesileyle şu tarihi düşürmüştür.

«İndi Fevziye güzel sü'r'at ile deryâyâ».

Bu arada kalyonun inşasında çalışmış mühendis, mimar, işçiler ile deniz ve kara askerlerine de ihsanlarda bulunulmuştur. Ayrıca İzmit, Gebze, Tavşancıl ve Kartal halkının fukarasına maddî yardımlar yapılmıştır. Daha sonra padişah ünlü Çene suyu'nun kaynağına gitmiş ve incelemelerde bulunmuştur.

Tekrar Sultan Orhan Camii'ne giden padişah buranın onarımı için yeni açtığı Fevziye Camii evkafından gelir tahsis etmiş ve özel bağışta bulunmuştur. Şehri de dolaşan ve bilgiler alan padişah, 4 Aralık cumartesi günü bir İngiliz gemisinin maiyetinde Avusturya tüccar vapuruyla İstanbul'a dönmüş¹² ve saat 20.30'da törenle Beşiktaş'a gelmiştir. Sultan Mahmud Avusturya ve İngiltere vapurlarının kaptan ve mürettebatına muhtelif kıymetli hediyeler vermiştir.

5 — RUMELİ GEZİSİ¹³

39 gün süren bu seyahat II. Mahmud'un en uzun, en önemli ve sonuncu gezisidir. Bir yönüyle halkla temas diğer yönüyle ise askerî bir teftiş mahiyetindeki bu gezi, önceden özel kâğıtlarla herkese duyurulmuştur. Seyahat boyunca sırasıyla Varna, Şumnu, Silistre, Rusçuk, Tirnova, Kızanlık ve Zağra-i atık gibi merkezler dolaşmıştır. Padişahın yokluğu sırasında İstanbul ve Bilâd-ı selâse denilen Üsküdar, Galata ve Eyüp halkının âsâyîşi husûsunda milel-i selâse-

12 Lütfi Efendi, padişahın İngiliz gemisine, maiyetinin ise Avusturya gemisine bindiğini yazmaktadır (*Tarih*, V, 64).

13 *Âyâtü'l-hayr*, Süleymaniye Kütübhanesi, Husrev Paşa, nr. 319; Moltke, *Türkiye Mektupları*, s. 95-108; Lütfi, *Tarih*, V, 89-90.

ye ve ecnebî sefirlerle resmî müzekkirelerle tenbihlerde bulunulmuştur. Padişahın maiyyetinde Hâssa süvari zabıt ve neferleri, hademe-i hâssa çavuşları, bando zabıt ve neferleri ile Husrev Paşa'nın tensibiyle mühendis Niyazi Bey bulunuyordu. Bunlara verilecek «tâyinat-bahâ» ile diğer masraflar için iki yükden fazla meblâğın Mansûre Hazinesi'nden tesviyesi kararlaştırılmıştır. Seyahate çıkmadan önce Sultan Mahmud Hendesehâne Başhocası Ali Bey'den Rumeli'nin haritasını istemiştir¹⁴. Geziye 1835'ten beri Osmanlı ordusunda görevli Prusyalı kurmay subay Helmut von Moltke de katılmış ve intibalarını kaleme almıştır. Fakat bu geziyle ilgili asıl kaynak devrin vak'anüvisi Sahhaflar Şeyhizade Mehmed Esad Efendi'nin günü gününe tuttuğu ve *Âyâtü'l-hayr* adını verdiği kitapçıktır. Adı ebced hesabıyla gezi tarihi olan Hicrî 1253 yılına tekabül eden bu eserin bilinen tek nüshası Husrev Paşa'nın, halen Süleymaniye Kütüphanesi'nin bir bölümünü oluşturan koleksiyonundadır¹⁵. Moltke'nin notlarının önemi, bir yabancı olarak yerli bir gözlemcinin göremeyeceği olayları da aksettirmesindedir. İki eser birbirini tamamlar mahiyettedir. *Âyâtü'l-hayr*'ın hulâsası *Takvim-i Vekayi*'de yayımlanmıştır (sayı 149).

21 Muharrem 1253 (27 Nisan 1837) perşembe günü Topkapı Sarayı'ndaki Hırka-i şerif'i ziyaret eden Sultan Mahmud, ertesi günü cuma namazını Eyüp Camii'nde kılmış, Eyüp Sultan'ın türbesini ziyaret etmiş, daha sonra Sadâbad Kasrı'na geçerek kabul resmini burada icra etmiştir. 29 Nisan günü eşref-i saat olarak tespit edilen saat iki sularında Nusretiye adlı kalyona geçen padişah, bu sırada esen şiddetli rüzgâra rağmen iki Avusturya tüccar gemisinin eşliğinde yola çıkmış, ertesi günü saat altı civarında kale ve gemilerden atılan top sesleri arasında Varna limanına varmıştır. Padişahın maiyyetinde bulunan Kaptanıderya Ahmed Paşa hemen İstanbul'a dönmüştür. Sultan Mahmud başta Varna Muhafızı Necip Paşa olmak

14 Ahmed Lütfi Efendi, bu kadar kısa sürede iyi bir haritanın yapılamayacağını, hatta mevcut bir haritanın kopyasının bile zor olduğunu belirterek şaşkınlığını ifade etmektedir (*Tarih*, V, 90).

15 Esad Efendi, bu eserini padişaha takdim edince Sultan Mahmud, dilini ağır bulmuş ve: «Vâkiâ pek güzel ve san'atlı kaleme alındığına diyecek yok ise de, bu misillü umûma neşr olunacak şeylerde yazılacak elfâzın herkesin anlayabileceği surette olması lâzımdır. Öyle 'çetr-gerdûne' ve 'tevsen' gibi şeylerin Türkçe olarak tashîhi lâzımdır» demiştir (Lütfi, *gösterilen yer*).

üzere Varna Bina Emmini Mehmed Ağa, vb. gibi şehrin ileri gelenleri tarafından büyük bir törenle karşılanmıştır. Muhafız paşanın konağında bir süre dinlendikten sonra kendisi için yaptırılan konağa geçmiş ve aynı gün bina emininin inşa ettirdiği kışla, hastahane ve demirhaneye giderek incelemelerde bulunmuş, özellikle kalenin ihtiyaçlarıyla ilgilenmiştir.

Ertesi günü Teşrifîyye adıyla tesis ettirdiği mabede giderek namaz kılmış, ardından yeni inşa edilen ve 200.000 İstanbul keyli hububatı alabilecek büyüklükteki ambarı, sahilde yapılan yeni kaleyi, tabyayı, hendeği ve palankaları dolaşmış, yeni yapılacak istihkâmlara dair emirler vermiş, tahsisatlar ayırmıştır. Halen mevcut barut mahzenlerinin buldukları yer rutubetli olduğundan, daha münaşip yere başka baruthaneler yapılmasını emretmiştir. Bu arada, o zamana kadar hiç kimse tarafından düşünülmemiş fakat Varna halkının zarurî ihtiyacı için gerekli bir hamam, Eski Kal'ada bir iki cami, şehir içinde bir germâbe (hamam) inşasını ferman etmiştir. Ertesi 3 Mayıs salı günü Köprü, Gümrük ve Yeni Kal'a palankalarındaki deneme top atışlarını seyretmek için Galata Burnu'nda Muhafız Paşa tarafından kendisi için yaptırılan köşke gitmiştir. Atışlardan çok memnun kalan padişah Muhafız Paşa'ya murassa bir kutu ih-san etmiş; paşa ayrıca mirâhurluk payesi ve bu payeye mahsus nişanla, ve huzûr-ı humâyûnda harvanîler giydirilerek taltif edilmiştir. Varna nâibi, belde ileri gelenleri, azınlık metropolid, kocabaşı ve çorbacılarını da kabul eden padişah, gelenlerin her birini değerli kaftanlarla iltifat ederek şöyle demiştir: «Ülkemizin her yerinde bulunan müslüman olsun, gayrı müslim olsun herkesin zulümden korunması ve âsâyîşin sağlanması en büyük arzumuzdur. Onun için bu yorucu seyahate çıkararak buralara geldik. Ayrıca fukaranın hallerini, kaleleri incelemek, ülkeyi imar etmek, ahali ve reâyayı muhafaza etmek başlıca gayemizdir. Buraların muhafızı Necip Paşa da rızamızı almak için çalışacaktır. Siz de ona göre doğru yolda olmalısınız». Padişah daha sonra müslim gayrı müslim bütün fukaraya, mektep çocuklarına dağıtılmak üzere «sıla-i vâfire» verilmesini emretmiş, bu arada bazı kimseler terfi edilmiştir. Daha sonra Varna'daki gölün karşısındaki Peynirli Çiftliği denilen yerde biraz dinlenen padişah kalede incelemelerde bulunmuş ve Moltke'den Varna'nın plânını yapmasını istemiştir.

Varna'dan Şumnu'ya Hareket

Üç gün Varna'da kaldıktan sonra 27 Muharrem (3 Mayıs) çarşamba günü top atışları ve halkın coşkun teşyii ile yola çıkan Sultan Mahmud Yassitepe merhalesinde gecelemiş, ora halkına da paralar dağıtmıştır. Buradan seher vakti yola çıkılmış, Şumnu'ya yarım saat mesafedeki gölgelikte biraz dinlenilmiş ve şehre girerken top atışları ve halk tarafından karşılanmıştır. Ertesi günü cuma namazını kılmak üzere murassa fes, mücevher yaka ve harvanîli olarak törenle Asâkir-i muntazama ve halkın «padişahım çok yaşa» dualarını alarak top atışları arasında Şerif Halil Paşa camiine gidilmiş ve namaz Birinci İmam Mustafa Nuri Efendi'nin imamlığı, hassa müezzinlerinin eşliğinde eda edilmiştir.

Namazdan sonra Şumnu'daki büyük zahîre ambarı, cephane, süvari Asâkir-i Mansûre kışlası teker teker dolaşmış, bu arada civardaki Kamçı suyu denilen nehir üzerinde bir köprü yapılması emredilmiştir. Ertesi günü ise şehir dışında inşası bitmek üzere olan Çal, Medayi ve Çengel tabyaları gezilmiştir. O sırada Silistre'den gelen redif askerleri Otağ-ı humâyunun karşısında bazı savaş manevraları yapmışlar ve padişahın takdirini kazanmışlardır. Sonra Şumnu'ya dönülmüş, Vali Said Paşa'ya yakası sırmalı harvanî giydirilmiş ve değerli taşlarla süslü kutu hediye edilmiştir. Şumnu'da bina emini olan Mühendishâne-i berriye muallimi Abdülhalim Efendi'ye Dördüncü derece nişanı verilmiş, nâibe ve öteki ileri gelenlere, koca-başlılara hil'atler ve hediyeler ihsan edilmiştir. Her yerde olduğu gibi burada da beyaz güvercinler gibi her milletten mektep çocuklarına, özellikle Asâkir-i Mansûre zabıt ve neferlerinden olup hâlen Trab-lusgarp'ta bulunan 30'dan fazla Şumnulu gencin evlâd ü iyâllerine bol bol hediye ve bahşişler verilmiştir. Şumnu'da Başkâtib Vassaf Efendi aracılığıyla verdiği nutukta Sultan Mahmud, buralara tebeasının hallerini görmek için geldiğini, şehirlerini ve kalelerini yeniden inşa ettirmek ülkede nizam ve refahı bizzat sağlamak arzusunda olduğunu, kanun ve adaletin sadece İstanbul'da değil, memleketin her yerinde uygulanması gerektiğini söylemiş ve devamla, «siz Rumlar, siz Ermeniler, siz Yahudiler hepiniz müslümanlar gibi Allah'ın kulu ve benim tebeamsınız. Dinleriniz başka başkadır, fakat hepiniz kanûnun ve irade-i şâhânemin himayesindesiniz. Size tarh edilen vergileri ödeyin, bunlar sizin emniyet ve rahatınız için kulla-

nilacaktır» demiştir. Sözlerinin sonunda padişah reâyadan şikâyeti olanın bulunup bulunmadığını, kiliselerinin tamire ihtiyacı olup olmadığını da sormuştur¹⁶. Sonra Şumnu'da yeni yapılan piyade kışlasına giden padişah, ocakların iyi inşa edilmediğini görünce ilgilileri uyarmış ve Şumnu'nun şiddetli kışını hatırlatmıştır.

Ş u m n u ' d a n S i l i s t r e ' y e

8 Mayıs günü Şumnu'dan Silistre'ye hareket edilmiştir. Padişahı görmek için yollara dökülen civar köyler halkı nakit ve hediyelerle sevindirilmiştir. Rahman-ışıkları menziline gecelenmiş ve halkının tamamına ihsanlarda bulunulmuştur. Ertesi günü yola çıkılmış Silistre'ye yarım saat kala dinlenilmiştir. Silistre civarındaki sâyebanda Eflâk ve Boğdan voyvodaları kabul ve taltif edilmişlerdir. Daha sonra padişah «aleyke avnullah» sadaları arasında şehre girmiştir. Ertesi, 5 Safer (11 Mayıs) gecesini topçuların renkli fişenk şenliği seyredilmiş, gündüz de bütün müstemilâtiyle yeni yapılan kale gezilmiştir. Moltke kalenin plânını çıkarmıştır. Dönüşte Eflâk ve Boğdan voyvodaları kabul edilmiş, harvanîler, murassa kutular, takkeler, âlâ şallar; maiyetteki Eflâk başruhbanı ile Memleketeyn boyarlarına, tercümanlarına harvanî ve hil'atler ihsan edilmiştir. O sırada özlemle beklenen yağmur yağmış ve halkı sevindirmiştir. Daha sonra Belçikalı bir canbazın hünerlerini seyreden Sultan Mahmud, bu canbaza ve karısına murassa kutular, hediyeler vermiş, bu arada Silistre nâibi Siyahîzâde Sadık Efendi ve şehir ileri gelenleri değerli hil'atlerle taltif edilmiş; milel-i selâsenin mektep çocuklarına, özellikle geçim için evini terk edip öteki ülkelere giden Silistrelilere «menzil-bahâ» olarak paralar verilmiştir. Aynı gün İngiltere'nin, Eflâk'ın Yaş kasabasındaki konsolosunun ziyareti kabul edilmiş ve kendisine hediye olarak bir mücevher kutu verilmiştir.

R u s ç u k ' a h a r e k e t

Cuma namazını Silistre'deki Selim Paşa Camii'nde kılan padişah, top atışları arasında bir Avusturya tüccar gemisiyle Tuna üzerinden Rusçuk'a hareket etmiş, Tutrakan menziline gecelemiş, ertesi günü akşama doğru Rusçuk'a varmış, burada Vidin eyâleti valisi Ağa Hüseyin Paşa tarafından karşılanmıştır. Güzergâhın iki

16 Moltke, *Türkiye Mektupları*, s. 99.

yanında çalınan bandolar, redif piyade askerlerinin ve topçu taburlarının nâib, âyân ve halkın «padişahım çok yaşa» alkışları her yeri inletmiştir. Ertesi günü Vidin valisi Ağa Hüseyin ve Silistre valisi Said Paşalar, süvari askerleri ve piyade zabiteleriyle tophaneye giden Sultan Mahmud top ve öteki savaş mühimmat ambarında incelemelerde bulunmuş ve ilgililere teşekkür etmiştir. Daha sonra tersaneye gidilerek ambarı muayene edilmiş, Vidin, Silistre ve Rusçuk önlerinde kullanılmak üzere şalope, kotar ve uskuter türünden küçük gemiler inşası için emirler verilmiş, hububat ambarlarında incelemeler yapılmış, nemden korunmaları ve sağlımlıkları görülünce çok memnun kalınmıştır. Özellikle mısırı 25 yıl koruyabilen ambar padişahın ilgisini çekmiş ve ayından İstanbul'da da yapılmasını emretmiştir. Fakat kapılarında tuğra ve tarih kitabelerini eksik bulan Sultan Mahmud tamamlanmaları ve İstanbul'da hububat sıkıntısı çekilmesinin için yeni ambarlar inşası için emirler vermiştir.

Sultan Mahmud Rusçuk'ta iken Avusturya imparatorunun tebriklerini bildirmek üzere gönderdiği elçi ile Eflâk'ta mukim Avusturya, Rusya, İngiltere, Fransa ve Prusya devletlerinin konsoloslarını kabul etmiştir. Avusturya imparatorunun mektubuna özel bir cevabî mektup yazan padişah, gösterdiği dostluk çabaları Avusturya Başvekili Prens Metternich'e de özel teveccühlerini iletmiş, ayrıca üzeri ve etrafı pırlanta ile çevrili tuğra ile mühürlenmiş bir kutu göndermiş, elçi ve maiyyetine de değerli hediyeler vermiştir. Daha sonra padişah, elçi ve konsoloslarla birlikte Rusçuk'ta muhafız olarak bulunan topçu neferlerinin Ordu-kapısı ovasındaki savaş talimlerini seyretmiştir. Atışları pek beğenen padişah Topçu Miralayı Mehmed Bey'i huzûruna kabul etmiş ve her birini ödüllendirmiştir. Silistre sancağında birkaç yıldır ferik rütbesiyle hizmet eden Said Paşa'ya vezirlik veren padişah «gerek zât-ı humâyûnuma olan hizmetin ve hamiyetin ve gerek tekessür-i asâkir-i redife ve reâyâ ve fukarâ haklarında olan sîtin bu def'a manzûr ve meşhûd-ı şâhânem olarak mücerred kariha-i sabîha-i şâhânemden sana rütbe-i vâlâ-yı vizâret îhsân eyledim» demiş, paşa da üç kere yer öpmüştür. Aynı gün diğer yerlerde olduğu gibi, Rusçuk nâibi, ileri gelenleri, ehl-i zimmetin muteberleri huzura kabul edilmiş ve değerli hil'atlerle sevindirilmişlerdir. Ayrıca her milletten fukaralara verilen nakit ve hediyelerle onların da gönülleri alınmıştır.

Rusçuktan Tırnova yoluyla Edirne'ye hareket

6 Safer (12 Mayıs) cumartesi günü gelinen Rusçuk'ta birkaç gün kalındıktan sonra 18 Mayıs günü halkın ve çocukların coşkun selâmları ile yola çıkılmıştır. Ertesi günü Tırnova'ya varılmış, cuma namazı buradaki Ulu Cami'de kılınmış ve şehir dışındaki gölgeliğe gidilmiştir. Bu arada Vidin valisine ve Sofya muhafızına iltifatlarda bulunulmuş, voyvodalar ve diğer ileri gelenler hil'at ve harvanîlerle sevindirilmiştir. 21 Mayıs cumartesi günü aynı uğurlama ve merasimlerle Tırnova'dan ayrılan padişah ertesi günü Şıpka Balkanı denilen dağlardan geçmiş, Kızanlık'a iki saatlik yerdeki Şıpka köyüne varmış ve bir süre dinlenmiştir. Burada Çirmen Müşîri ve padişahın yakınlarından Mustafa Nuri Paşa taltif edilmiş, belde halkı sevindirilmiş, fukaraya paralar dağıtılmış, ardından Kızanlık'a gelinmiştir. Kızanlık'ta bir süre dinlenen Sultan Mahmud nâib, âyân, voyvoda ve bazı her dinden tebeaya ihsanlarda bulunmuş ve onlarla konuşmuştur. Moltke'nin gül ve gül yağlarını anlatmakla bitiremediği Kızanlık gezisiyle ilgili gözlemleri özetle şöyledir: «Yakın köylerin halkı, hükümdarlarını selâmlamak için yolda sıralanıp duruyorlar. Alayın gerisinde Darphane Emîni ağır yüklü bir araba ile geliyor. Her halk topluluğunun önünde duruyor ve gümüş paraları köylülere dağıtıyordu. Şahsî verginin indirileceği, bilhassa angaryanın azaltılacağı söyleniyordu. Genellikle şimdiye kadar hükümdarlarını kendilerine eziyet eden, vergiler alan ve angarya isteyen biri olarak görmüş olan bu memleket halkına, padişahın gezisi pek iyi tesir yapmaktadır. Padişah geçerken çınlayan ve küçük tombul çocukların avazları çıktığı kadar bağırdıkları «hoş geldin» ve «âmîn» nidalarının arasına çoğu kez «maşallah», «Allah seni korusun»lar karışıyor. Padişah özellikle kadınlardan iyi not almışa benziyor. Bu da, çocukların bütün terbiyesi annelerin elinde olan bu memlekette çok iyi bir şey»¹⁷.

24 Mayıs günü aynı minval üzere Kızanlık'tan ayrılan padişah Zağra-i atık'a gitmiş, burada âyanlardan Hacı Faris'in evinde kalmış, hâlâ âyan olan Hacı Mehmed Ağa, nâib, ileri gelenler, ehl-i zimmet kocabaşlarını kabul etmiş ve halkı sevindirmiş, bu arada halka hitap etmiştir.

Daha sonra aynı uğurlamalarla, kalika denilen faytonla yola çıkan padişah, Karapınar köyünde gecelemiştir. Ertesi günü halkı sevindirdikten sonra yola çıkmış ve 12 saat süren yolculuğu müteakip Cisirimustafa-paşa'ya varmış, oradan da Edirne'ye hareket etmiş ve saat yedide şehre girmiştir. Bu sırada halk ve Çirmen redif askerleri, milel-i selâse çocukları tarafından coşkun tezahüratla karşılanmıştır. Cuma namazını Çelebi Mehmed'in ikmâl ettirdiği Eski Cami'de kılan Sultan Mahmud daha sonra yeni yapılan köprü ve kışlayı incelemiş, asâkir-i muntazamanın talimlerini seyretmiş, reâyânın, çiftçinin halleri hakkında bilgiler almıştır. Birkaç gün sonra Meriç üzerinde yapılmakta olan köprüde¹⁸, ardından kışlada incelemelerde bulunmuş, redif askerlerinin manevralarını seyretmiştir. Memnun kalan padişah ilgililere teşekkür etmiş ve ihسانlarda bulunmuştur. Cuma namazını II. Bayezid Camii'nde kılmış, döndükten sonra Mustafa Nuri Paşa'yı vezirlik harvanîsi ve murassa kutu ile, bazı paşaları, voyvodaları vb. ileri gelenleri münasip hediyelerle sevindirmiştir. Silistre valisi Said Paşa da İškodra'daki hizmetlerinden dolayı, ferik rütbesinde olduğundan, İmtiyaz Nişanı ile taltif edilmiştir.

İ s t a n b u l ' a h a r e k e t

Edirne'ye gelişlerinin onuncu günü top sesleri arasında buradan ayrılan padişah 14 saat sonra Burgos'a varmış, burada gecelemiştir. Ertesi günü nâib, voyvoda vs. ile konuştuktan sonra birçok menzillere uğrayarak Silivri'ye gelmiştir. Her gittiği yerde halka ihşanlarda bulunan padişah, Silivri'deki emlâk-i humâyûndan Yapağcı çiftliği'nin nâzırı Atâ Bey'e de kapıcıbaşılık payesi vermiştir. Sadrazam Mehmed Rauf Paşa, Şeyhülislâm Mustafa Âsım Efendi, damatları Asâkir-i Mansûre Seraskeri Halil Rifat Paşa, Hâssa Seraskeri Said Paşa vs. devlet ricali ve her sınıf halkın karşılama ları arasında 23 Mayıs günü İstanbul'a dahil olan Sultan Mahmud'un bu gezisi 39 gün sürmüştür. Halkın alkışları, duaları arasında Lâleli Camii'ni, III. Mustafa'nın türbesini ziyaret etmiş, namaz kılmış, oradan da atlı olarak Bâb-ı Seraskeri'ye gitmiştir. Bu sırada At Meydanı'ndan toplar atılmıştır. Daha sonra Topkapı Sarayı'na uğrayan padişah, geziye çıkmadan önce yaptığı gibi, Hırka-i Şerif'i ziyaret

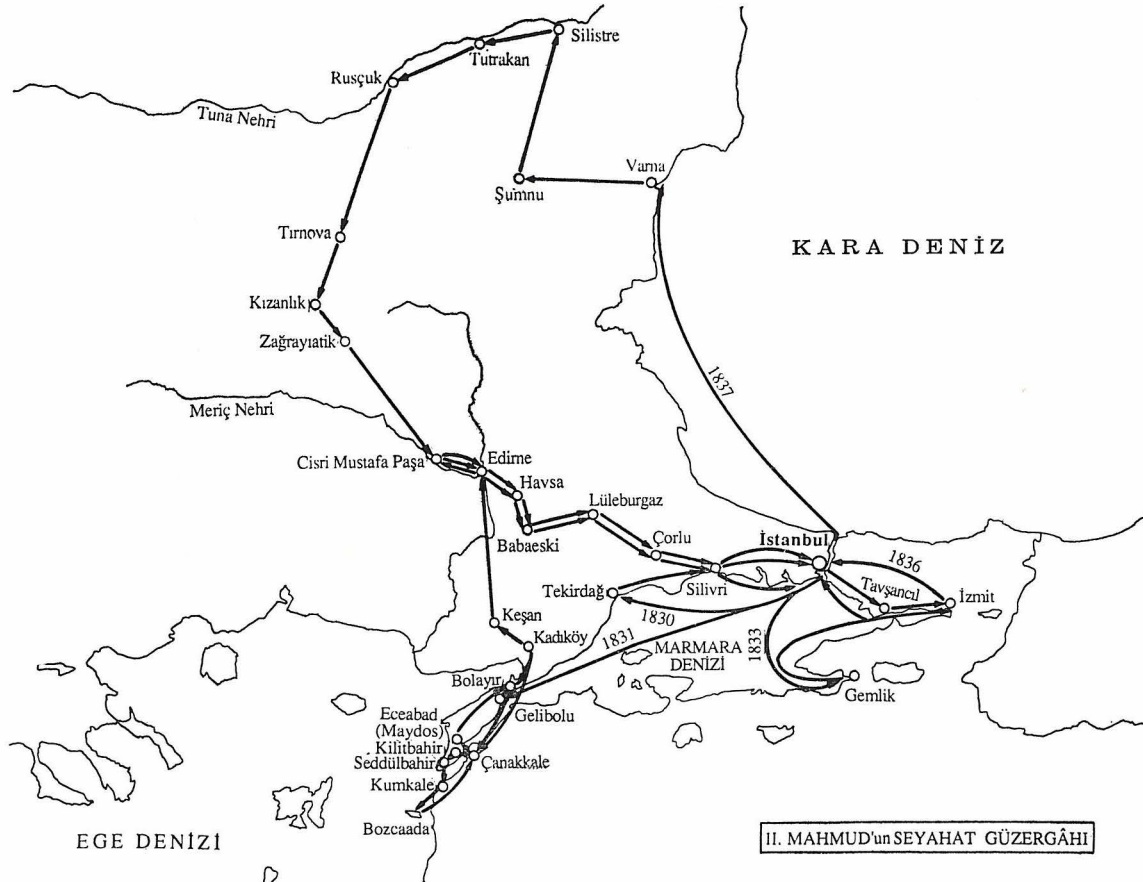
¹⁸ Bu köprü'nün inşaatını Sultan Mahmud 1831'deki gezisi sırasında emretmişti (*Sefernâme-i hayr*, varak: 26a-b).

etmiş, buradan da kayıkla Beylerbeyi Sarayı'na geçmiştir. Sultan Mahmud'un İstanbul'a dönüşü münasebetiyle Boğaziçi cami, mes-cid, mabed minareleri süslenmiş; yalılar, köşkler, evler kandillerle donatılmış, şenlik yapılmıştır.

Rumeli seyahatinden döndükten sonra gezdiği şehir, kasaba ve köy ileri gelenlerine ve halkına gönderdiği fermanda Sultan Mahmud: «Memâlik-i mahrûsatü'l-mesâlik-i şâhânemde mutavattın kâffe-i ehl-i İslâm ve re'âyânın vikayeleriyle sâye-i şevket-vâye-i mülû-kânemizde âsâyış ve istirâhatleri ehass-ı metâlib-i humâyûnumuz olan işbu külfet-i hareketi dahi ihtiyarımız i'mâr-ı mülk ve himâye-i ahâlî ve re'âyâ niyyet-i hayriyyesinden ibâret olmağla, siz dahi ona göre hareket ve memur olduğunuz umûrunuzda sadâkat edesiz» diyerek, müslüman olsun gayrı müslim olsun herkesin huzur içinde yaşamalarını, seyahat sebebinin de ülkenin imârına ve halkın himayesine yönelik olduğunu belirtmiştir.

Sonuç

Sonuç olarak, Sultan Mahmud yapmış olduğu memleket gezilerinde, gittiği yerin cami, tekke gibi kutsal yerleri başta olmak üzere, kışla, palanka, tabya, tophane, baruthane, mühimmat ambarı gibi askerî mahallerini ziyaret etmiş; ayrıca tersanelerde, tersane depolarında, gemilerde incelemelerde bulunmuş; halkın ihtiyaçları için de hastahane, hamam, köprü, mektep ve zahire ambarlarıyla ilgilenmiştir. Böylece, bir yandan başlattığı yenilik hareketlerinin taşradaki akislerini bizzat müşahede etmek isterken, bir yandan da, gerek halka hitabı sırasında gerekse cuma selâmlıklarına çıkarken giydiği yeni kıyafetiyle tebeasına örnek olmak istemiştir. Mehterin yerini alan bandoya verdirdiği konserlerle de halkı buna sevdirep alıştırmayı hedeflemiş olmalıdır. Gezi haberlerini, ilk defa neşre başlattığı *Takvîm-i Vekâyi* adlı gazetede verdiren Sultan Mahmud'un yurt-îçi gezilerinin Türk inkılâp tarihi bakımından önemli bir başlangıç ve sosyal faaliyet olduğu söylenebilir. Gezi masraflarını bizzat karşılayan padişahın, her gittiği yerde her dinden tebeasına yaptığı ihsan, bahşış ve nakdî yardımlarla kendini sevdirmek isterken, yine başlattığı sosyal değişiklikleri benimsetme arzusunda olduğu da öne sürülebilir.

II. MAHMUD'un SEYAHAT GÜZERGAHI